

Tervise Arengu Instituut

**Joobetunnustega isikule alkoholi müümise testostlemise
pilootuuringu raport**

Koostajad:

Triin Sokk

Laura Aaben

Mariliis Tael

Tallinn 2015

SOTSIAALMINISTEERIUM

Sisukord

Sissejuhatus	3
Teiste riikide kogemused	3
Testostlejate valik	3
Testostlejate ettevalmistamine	4
Testostleja joobeaste	4
Testostude teostamine	4
Testostlemise meetoodika piloteerimine Eestis	5
Vaatlus	5
Testostlejate ettevalmistamine	6
Müügikohtade valim	7
Testostlemise läbiviimine	7
Testostlemise tulemused	8
Järeldused ja soovitused	9
Kasutatud kirjandus	11
Lisad	12
Lisa 1. Vaatluse tulemused	12
Lisa 2. Joobetunnuste võrdlus	14
Lisa 3. Testostlemise tulemused	15
Lisa 4. Joobes isiku testostlemise ankeet	18

Sissejuhatus

Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel tarbiti 2013. aastal Eestis 11,8 liitrit absoluutset alkoholi aastas isiku kohta. Eestile on omane selline alkoholi tarbimise kultuur, mida iseloomustab purju joomine ehk korraga suurte alkoholikoguste manustamine, mistõttu on leitud tugevaid seoseid alkoholitarbimise ning vigastussurmade, tule- ja uppumissurmade, liiklusõnnetuste ja kuritegevuse (sh perevägivald) vahel (Sotsiaalministeerium, 2014). Üks võimalus nimetatud kahjude vähendamiseks on alkoholi kättesaadavuse piiramine joobes isikutele, mistõttu on Eestis purjus isikule alkoholi müük keelatud ning Alkoholiseaduse § 45-s sõnastatud järgmiselt: “Keelatud on müüa alkoholset jooki joobeseisundile viitavate tunnustega isikule”.

Sarnased piirangud on kehtestatud paljudes riikides ning nende järgimise suurendamiseks on mitmetes riikides (USA, Kanada, Rootsi, Holland) läbi viidud testostlemisi. Teaduskirjandusest leiab mitmeid näiteid testostlemise protseduuridest baarides, restoranides ning muudes alkoholi edasimüügiga tegelevates asutustes (Lenk jt, 2006; Toomey jt, 2004; Wallin jt, 2001). Eestis ei ole varem taolist testostlemist läbi viidud ning antud juhul oli tegemist pilootuuringuga. Uuringu eesmärgiks oli rahvusvahelisele kogemusele tuginedes töötada välja Eestile kohandatud testostlemise meetodika ning seda Eesti oludes piloteerida.

Teiste riikide kogemused

Joobeseisundile viitavate tunnustega isikutega on testostlemist tehtud nii Põhja-Ameerikas kui ka Euroopas, Rootsis ja Hollandis. Peamiselt on testostlemist teostatud alkoholi müügiga tegelevates baarides ja restoranides ning vähesed uuringud keskenduvad jaemüügikohtadele (kauplused jms). Mõningad uuringud on teostatud olukorra kirjeldamiseks, teised jällegi on seadnud eesmärgiks testida teenindajate teadlikkust kehtivast seadusest ning selle järgimisest.

Testostlejate valik

Testostlemise tarbeks on enamasti palgatud meessoost (amatöör)näitlejad, kes läbivad varem katsed või saavad vastava koolituse osaliseks (mille viib läbi mõni lavastaja või uurijad ise). Lisaks on mõnel korral kasutatud ekspertpaneeli hinnanguid näitlejate usutavusele joobes isiku etendamisel. Ekspertpaneeli koosseisu on kuulunud järgnevate valdkondade professionaalid: politseiametnikud, professionaalsed baarmenid, restoranide juhid, pikaajase teenindussektori kogemusega esindajad (Andreasson jt, 2000).

Testostlejate ettevalmistamine

Testostlemist teostavad näitlejad on saanud uurijatelt loetelu joobetunnustest ning käitumisviisidest, mida tuleb neil testostlemise käigus etendada. Näitlejad saavad eelnevalt oma “joobeseisundit” koos lavastaja või uurijate juhendamisega harjutada ning mängida läbi võimalikud olukorrad, mis võivad testostlemise käigus ette tulla (Gosselt jt, 2013). Andreasson jt (2000) filmisid näitlejate sooritust eelnevalt ning viisid läbi pilootostlemise, et mõista situatsioonide kulgu, vaatlemise protseduure ning andmete kogumist.

Testostleja joobeaste

Testostlejate etendatud joobeaste ning seda iseloomustav käitumine on uuringute lõikes üsna varieeruv - liigsest sõbralikkusest teenindaja suhtes, kohmitsemisest baari ääres kuni märgatava tuikumise, segase kõne ja magama jäämiseni. Üldiselt eeldatakse, et teenindajad kasutavad joobeastme määramisel järgmised tunnuseid: häiritud kõne, teiste küllastajate häirimine, kohmakus ning tarbitud jookide arv. Samas on leitud, et teenindajad eelistavad pigem subjektiivseid tunnuseid nagu häiritud kõne või kohmakus kui tarbitud jookide arv, otsustamaks, kas klient on liiga purjus või mitte (Burns jt, 2003; Gosselt jt, 2013). Testostlejaid on juhendatud järgima järgmisi suuniseid joobe teesklemisel: korratu välimus (nii juuksed kui ka riided), alkoholi lõhn, koordineerimishäired, asjade otsa komistamine, rahaga kohmitsemine, segane kõne ja küsimuste kordamine, unustamine ning kohatu naer (Toomey jt, 2004).

Testostude teostamine

Iga testostlemise käigus teostatud ost koosnes ostu sooritamisest ja ostu sooritamise vaatlemisest. Ostleja ise keskendus ostu sooritamisele ning vaatleja jälgis ja märkis üles kõik muud olulised detailid.

Ostlejate arv varieerub sõltuvalt uurimusest, kuid enamasti kasutatakse ühte või kahte ostlejat. Sageli on teise ostleja ülesanne etendada väiksema joobeastmega isikut, kes ärgitab esimest ostlejat jooki tellima või teeskleb mõnda võõrast küllastajat, kes peale esimese testostleja ostu baarmanilt või teenindajalt küsib, kas viimane sai aru, et müüs alkoholi purjus inimesele (Gosselt jt, 2013).

Testostlemisel kaasas olnud vaatleja(d) märkisid ära müüja soo, hinnangulise vanuse, reaktsioonid ja käitumise testostlemise käigus. Samuti on erinevates uuringutes lisaks hinnatud müügikoha (eelkõige baarid jms) ruumide valgustatuse taset, tualettruumide puhtust, küllastajatega täituvust, küllastajate keskmist vanust ning küllastajate keskmist joobeastet. Enamasti annab vaatleja näitleja ostu teostamisele ka tagasisidet ning juhul, kui ostlemisel näitleja ei suuda tagada kokkulepitud joobeaste

teesklemist, siis on selles konkreetses asutuses tehtud kontrollust lisaks ka teise näitleja poolt (Andreasson jt, 2000; Wallin jt, 2001).

Hollandi baarides läbi viidud testostlemise uuringus täitsid nii vaatlejad kui ka ostlejad ostlemise järgselt ära küsimustiku. Testostleja küsimustik keskendus baarmani käitumisele ja ostu sooritamisele ning vaatleja küsimustik oli suunatud ostleja käitumise hindamisele ning baarmani kommentaaridele ostleja kohta pärast ostleja lahkumist. Lisaks kattus teatav osa ankeedist, kus tuli märkida üles, kas baaris oli olemas turvamees, milline oli teiste baarikülastajate arvatav vanus, mis oli teenindaja sugu ja vanus ning kas ostleja käitumine tekitas teenindajas mingeid kahtlusi (Gosselt jt, 2013).

Testostlemise metoodika piloteerimine Eestis

Teaduskirjanduse põhjal saadi ülevaade sellest, mil viisil on teistes riikides sarnaseid testostlemisi teostatud. Eestis rakendamiseks sobiva metoodika väljatöötamiseks oli vaja otsustada, kes võiksid olla testostlejad (mis soost ja mis vanuses isikud) ning milliseid joobe iseloomulikke käitumistunnuseid võiks testostleja etendada. Nendes küsimustes põhjendatud otsuste tegemiseks viidi läbi vaatlus. Vaatluse käigus kogutud infole tuginedes otsustati testostlemise läbiviimise detailid.

Vaatlus

Vaatluse eesmärgiks oli mõista, millisel moel Eestis joobes isik kauplusest alkoholi ostes käitub, milliseid alkohoolseid jooke ta ostab, kuidas reageerivad joobes kliendiga müüjad ja teised poekülastajad ning kas joobeseisundis alkoholi ostvaid kliente on kaupustes sagedamini õhtuti või päevasel ajal.

Vaatlus toimus erinevates Tallinna alkoholi müüvates kauplustes kahe nädala jooksul. Vaatluse aeg oli reede ja laupäeva õhtuti kell 20.00 – 22.00 ning pühapäeva lõunasel ajal. Vaadeldi järgnevaid kauplusi: Tõnismäe Regalia, Westmani Äri, Solarise toidupood, Pika jala 24 h pood (Kolmjalg OÜ), Aia tn Rimi, Linnahalli Statoil, Balti jaama Regalia, Balti Jaama Selver, Soo tn Rimi, Mustika keskuse Prisma Peremarket, Nõmme Superalko, Nõmme Comarket, Valdeku Comarket. Valimisse valiti kauplused juhuslikult, vastavalt sellele, mis vaatlejate liikumistrajektorile sattusid. Valimis oli nii suuri jaeketi poode, väiksemaid kauplusi kui ka ainult alkoholi müügile suunatud kauplusi ning üks tankla.

Vaatluse käigus märkisid vaatlejad üles alkoholi ostvate joobetunnustega isikute soo, hinnangulise vanuse ja käitumise müügikohas, samuti ostu kellaaja, ostetud alkohoolsed joogid, makseviisi

(sularahas või kaardiga) ning selle, kas klient oli üksi või koos seltskonnaga. Vaatlust teostas kaks inimest korraga, et aru saada, kas joobetunnuseid mõistetakse samasugustel alustel.

Vaatluse käigus fikseeriti üksikud tugeva joobe tunnustega alkoholi ostvad isikud, teised ostjad olid pigem lõbusas meeleolus või vaatlejate hinnangul keskmise joobeastmega. Enamik vaatluse käigus nähtud joobetunnustega isikutest olid eri vanuses mehed. Vaatluse tulemused on lisatud eraldi tabelina (lisa 1).

Testostlejate ettevalmistamine

Vaatluse käigus üles märgitud joobetunnuseid võrreldi teaduskirjanduses esinevate tunnustega (Gosselt jt, 2013; Rubenzer, 2011; Wallin jt, 2001) ning 26.06.2014 vastu võetud Sotsiaalministri määruses nr. 37 nimetatud tunnustega (lisa 2). Antud info põhjal otsustati joobetunnused, mida testostlejad etendavad:

- Uimased silmad
- "Keel pehme"
- Silmnähtav tuikumine, sh kohapeal seistes (nt järjekorras)
- Kohmitsemine kassas (raskused raha võtmisel rahakotist või taskust; raha kukub maha, ei saa maast raha üles, kohmitseb aeglaselt)
- Raskused kõrvalseisjate/müüja kõnest arusaamisega
- Korratu välimus (hõlmad lahti, pluus püksist väljas)
- Käitub kassas püüdliselt viisakalt

Testostlejatena kasutati kahte kogenud kuid laiale avalikkusele tundmatut amatöörnäitlejat. Mõlemad näitlejad olid 40ndates eluaastates mehed. Näitlejaid juhendati käituma vastavalt eelnevalt loetletud tunnustele ning neile võimaldati ka vastavat treeningut lavastaja abil. Lavastajaga treeningul osales ka testostlemise läbiviimise eest vastutav isik, kelle ülesandeks oli hinnata, kas treeningu käigus harjutati neid joobetunnuseid, mis näitlejate ja lavastajaga olid eelnevalt kokku lepitud. Lisaks rõhutati näitlejatele, et iga testostu teostamisel oleks tema etendatud joove võimalikult sarnane ja kokkulepitud tunnustele vastav. Alkoholi müügist keeldumise korral oli näitleja ülesanne jääda rahulikuks, säilitama joobeseisundile viitavad tunnused ning lahkuma müügikohast.

Müügikohtade valim

Testostlemine teostati kolmes kohalikus omavalitsuses – Kuressaare linnas, Põlva vallas ja Põltsamaa linnas. Algsesse valimisse kuulusid kõik Põlva, Põltsamaa ja Kuressaare kauplused, tanklad ja muud müügikohad, millele on väljastatud alkoholi müügiluba. Valim koostati Majandustegevusregistri baasil. Valimist jäeti välja müügikohad, mille peamine tegevus ei ole alkoholi müük ning millel on küll alkoholi müügiluba olemas, kuid alkoholi ei müüda.

KOV	Valimisse sobivaid müügikohti kokku	Valimisse jäänud müügikohti *	Ostu ei saanud teostada **	Testostlemise läbinud müügikohtade arv
Kuressaare	38	21	2	19
Põlva	21	12	0	12
Põltsamaa	11	8	2	6

* Valimist jäeti välja müügikohad, mille peamine tegevus ei ole alkoholi müük (sh lillepoed, raamatupoed, tööriistakauplused, striptiisibaarid, parvlaevad, majutusasutused) ning müügikohad, millel on alkoholi müügiluba olemas, kuid alkoholi ei müüda.

** Ost jäi valimisse kuuluvas poes teostamata, sest müügikoht oli lõpetanud tegevuse või parasjagu suletud (ei olnud avatud Majandustegevusregistrisse märgitud kellaaegadel).

Testostlemise läbiviimine

Testostlemine toimus 2014. aasta detsembris, kahel järjestikusel päeval, neljapäeval ning reedel, päevasel ja õhtusel ajal. Iga ostu juures viibis vaatleja, kelle ülesanne oli jälgida ja märkida üles näitleja, müüja ja poekülastajate käitumist, reaktsioone ning muid situatsioonilisi muutujaid, sh näitleja silmside müüjaga, teiste poekülastajate käitumine jms.

Testostlemise käigus ostsid näitlejad alati sama alkohoolse joogi – 0,5 liitri viinapudeli. Kui sellises suuruses viina müügil ei olnud, siis olid näitlejad instrueeritud ostma järgmises suuruses viinapudeli ehk 0,75 liitrit. Ostetud alkoholi tarvitamine oli näitlejatel keelatud. Kogu ostetud alkohol fikseeriti ostutšekkidega ning kuulub hävitamisele Tervise Arengu Instituudi ruumides.

Näitlejaid külastasid müügikohtasid kordamööda ning vaatleja sisenes müügikohta vahetult enne või pärast näitlejat. Mõne väiksema kaupluse puhul jälgis vaatleja situatsiooni läbi akna ja mitte müügikohta sisenedes, et mitte müüjas kahtlusi tekitada. Peale ostu sooritamist täitsid näitlejad koos vaatlejaga ankeedi, mis sisaldas ostu kõiki hinnatavaid muutujaid (lisa 4).

Testostlemise tulemused

Kokku sooritati 37 ostu, millest ühel korral keeldus müüja alkoholi müümast (müügikoht Põlvas). Müüja põhjendas kliendile oma keeldumist argumendiga, et klient on liiga purjus. Ühel korral jäi ost teostamata seetõttu, et müügikohas ei olnud kanget alkoholi müügil. Kõik ostud on täpsemalt kirjeldatud lisas 3.

Näitlejad etendasid joobeseisundit testostlemise käigus mõnevõrra erinevalt. Üks ostlejatest oli elavam, jutukam, korratum (nr 1) ning teine vaiksem, tuikumam ning hoidis rohkem omaette (nr 2). Juhendamise käigus sai rõhutatud, et joobeseisundi teesklemine peab olema näitlejatel võimalikult sarnane ning sisaldama etteantud joobetunnuseid, kuid siinkohal mängisid ilmselt rolli näitleja isiksuseomadused ning võib-olla ka näitlejameisterlikkus, mistõttu kaks näitlejat etendasid joobeseisundeid veidi erinevalt. Teiste riikide kogemused viitavad sellele, et taoline erisus võib mõjutada testostlemise tulemusi (Gosselt jt, 2013). Eesti pilootuuringu puhul ei ole alust arvata, et näitlejate erinevus olulist rolli mängis, sest alkoholi müügist keelduti vaid ühel korral (näitlejale nr 2). Paaril korral tekitas näitleja käitumine müüjas negatiivse reaktsiooni ning võis näha müüja muutumist ettevaatlikuks ja alkoholi müügiotsuses kahtlevaks. Kuid vaatamata müüja kahtlustele lõppesid kõik sellised olukorrad siiski alkoholi müügiga.

Enamikes müügikohtades olid müüjateks naisterahvad, kellest mõned reageerisid joobetunnustega näitlejale naeratades, punastades ning vahest ka flirtides. Selline käitumine ilmnis juhtudel, kui alkoholi ostjaks oli elavam ning jutukam näitleja (nr 1).

Paaril korral assisteeris müüja joobetunnustega näitlejat, kes ei ulatanud soovitud alkohoolse joogini, vajab abi ostetud joogi kilekotti pakkimisel või seisis vale kassa juures. Samuti esines juhtumeid, kus müüja pakkus suuremat viinapudelit või küsis, kas klient soovib veel midagi osta.

Testostlemiste juures viibis ka vaatleja, kes sisenes müügikohta vahetult enne või pärast näitlejat. Vaatleja jälgis muuhulgas ka seda, kuidas veenvalt näitleja joobeastet etendas ning kuidas väljendus teiste poekülastajate ja müüjate reaktsioonides arusaam, et tegu on joobes isikuga. Tulemused näitasid, et enamik ümbritsevatest inimestest märkasid, et tegu on alkoholijoobes inimesega. Ühel korral viitas sellele ka turvamehe käitumine, kes jälgis näitlejat poodi sisenemisest kuni lahkumiseni. Sellest saab järeldada, et näitlejatel õnnestus joobes isiku etendamine usutavalt.

Järeldused ja soovitused

Eestis joobetunnustega isikutega testostlemise piloteerimise käigus selgus, et alkoholijoobes isikutele alkoholi müümine on Eesti eri piirkondade kauplustes vägagi tavapärane praktika ning müügist keeldumine on pigem harv nähtus. Vaid ühel korral 37-st keelduti raske joobe tunnustega isikule alkoholi müümast põhjusel, et ta on liiga purjus. Testostlemise vaatlustulemused viitavad, et nii müüjad kui poekülastajad said aru, et tegu on joobes isikuga.

Müüjate reaktsioonid purjus kliendi suhtes olid erinevad. Mõni müüja muigas, naeratas, flirtis või suhtus muul moel sümpaatselt. Sellist müüjate reaktsiooni võis soodustada ka näitleja enda käitumine. Kuigi testoste teostanud näitlejatele sai rõhutatud, et joobeseisundi etendamine peab olema võimalikult sarnane kõikides ostukohtades ning mõlema ostleja käitumine peaks olema võrreldav ja sisaldama etteantud joobetunnuseid, olid näitlejad oma isikuomaduselt veidi erinevad ja see väljendus ka nende ostukäitumises. **Tulevikus sarnaste testostlemise kordamisel peaks arvesse võtma erinevate näitlejate isiksuslikku tüpaaži ning rohkem aega planeerima ostlejate juhendamisele ning treenimisele, et saavutada võimalikult sarnane joobetunnuste etlemine.**

Ostlemist teostati kahel järjestikusel päeval ning näitlejad sooritasid ostusid kordamööda. Teise päeva keskpaigaks ilmutasid mõlemad näitlejad kergeid väsimuse märke ning kaasas olnud vaatleja pidi enne iga ostu meelde tuletama joobes isiku tunnuseid. **Näitlejate väsimusele peaks testostlemise kordamisel enam tähelepanu pöörama, sest joobetunnuste teesklemine on näitlejatele vaimselt kurnav ülesanne.**

Nii testostlemisele eelnenud kui testostlemise käigus teostatud vaatlustest ilmnes, et suuremates ja rahvarohkemates müügikohtades võib müüja töötempo olla väga kiire ning müüja märkab klienti vaid kassas ostu sooritamisel või kassa järjekorras seistes. **Sedavõrd lühike märkamiseaeg jätab müüjale üsna lühikese reageerimisaja hindamaks kliendi joobeastet ning tal on keeruline otsustada, kas joove on piisavalt suur, et alkoholi müügist keelduda.**

Mitmes kaupluses (enamasti suuremates poodides) olid kohal ka turvamehed, kes märkasid näitlejat kui joobes klienti ning ühel juhul jälgis turvamees näitlejat pingsalt kogu tema poes veedetud aja, sh ostu sooritamise ajal. **Müügikoha turvamehed on sihtrühm, kellele võiks eraldi tähelepanu pöörata ning uurida nende hoiakuid, oskusi ja kogemusi alkoholijoobes klientide osas.** Samuti saavad nad olla abiks müüjatele, et märgata kauplusesse sisenenud joobes inimesi ning takistada neile alkoholi müüki. Teaduskirjanduses on samale temale viidanud ka Gosselt jt (2013).

Müüjatele vastavate käitumissuuniste koostamisel tuleks arvesse võtta, et **müüjal võib kliendi joobeastet olla raske adekvaatselt hinnata, sest kokkupuude kliendiga on enamasti lühiajaline.** Selle aja jooksul ei pruugi müüja märgata kliendi joobetunnustele viitavat käitumist piisavalt vara, et jääks aega teha otsus oma käitumise üle – kas keelduda müügist või mitte. Samuti tuleks arvestada, et müüjate oskus ära tunda joobetunnuseid võib olla erinev ning ka suhtumine sellesse, kas joobes isikule alkoholi müümine on sobiv käitumine või mitte. Varasemalt Eestis läbiviidud müüjate kvalitatiivuuring viitas sellele, et müüjate teadlikkus joobetunnustega isikule alkoholimüügi seadusandlikust keelust on madal (Tervise Arengu Instituut jt, 2012). Seetõttu tuleks tähelepanu pöörata ka vastavateemalisele teavitus- ja selgitustööle.

Erilist tähelepanu võiks pöörata ka tanklate müüjatele, kuna kõigis kanget alkoholi müüvates tanklates ei keeldutud joobetunnustega isikule alkoholi müügist. Seda olukorras, kus müüjale oli nähtav, et joobes klient saabus kohale autoga. Kuigi klient istus autos kõrvalistmel, ei pruugi see müüjale alati nähtav olla ning ei saa välistada olukorda, et joobes klient istub autorooli. Lisaks asusid mitmed tanklad kõrvalistes kohtades, linnapiiri lähistel, kuhu on keeruline ilma autota pääseda. Sellest võib järeldada, et müüjad olid suure tõenäosusega teadlikud võimalikest riskidest, kuid otsustasid siiski raske joobe tunnustega isikule alkoholi müüa.

Kasutatud kirjandus

- Alkoholipoliitika Roheline Raamat*. Sotsiaalministeerium (2014).
http://www.tai.ee/images/PDF/Alkoholipoliitika_roheline_raamat.pdf
- Alkoholiseadus* (2001) Riigi Teataja I, 12.07.2014 26.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/AS>
- Alkoholiseadusega alaealisele ja joobes isiku alkoholitarbimise tõkestamiseks seatud piirangute järgimine ning seda takistavad tegurid. Alkoholi tele- ja internetireklaam ning noored*. Tervise Arengu Instituut, TNS Emor (2012).
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/135462768335_Alkoholiuuringute%20raport.pdf
- Andreasson, S., Lindewald, B., Rehnman, C. (2000). *Over-serving patrons in licensed premises in Stockholm*. *Addiction*, 95(3), 359- 363.
- Gosselt, J.F, Van Hoof, J. J., Goverde, M. M, De Jong, M. D. T (2013). *One More Beer? Serving Alcohol to Pseudo-Intoxicated Guests in Bars*. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 37(7), 1213-1219
- Lenk, K. M., Toomey, T.L, Erickson, D.J (2006). *Propensity of Alcohol Establishments to Sell to Obviously Intoxicated Patrons*. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 30(7), 1194-1199
- Rubenzler, S. (2011). *Judging Intoxication*. *Behavioral Sciences and the Law*, 29(1), 116-137
- Sotsiaalministri määrus nr. 37. *Joobeseisundile viitavate tunnuste loetelu ja nende tunnuste esinemise või mitteesinemise tuvastamise viisid*. Riigi Teataja I, 27.06.2014, 4
<https://www.riigiteataja.ee/akt/127062014004>
- Toomey, T. L., Wagenaar, A.C., Erickson, D. J., Fletcher, L., Patrek, W., Lenk, K.M. (2004). *Illegal Alcohol Sales to Obviously Intoxicated Patrons at Licensed Establishments*. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* , 28(5), 769-774
- Wallin, E., Gripenberg, J., Andreasson, S. (2001). *Too drunk for a beer? A study of overserving in Stockholm*. Research report. Department of Public Health, Karolinska Institute, Stockholm, Sweden.

Lisad

Lisa 1. Vaatluse tulemused

Kellaeg	Kauplus	Sugu	Vanus	Ostja kaaslased	Ostetud jook	Makseviis	Joobetunnused	Muud märkused
20:00 - 21:00	Solaris toidupood	Mees	< 25	Suurem seltskond	Suur rumm (11), 1 pdl	Sularahas	Kerge tuikumine, elav käitumine	Kolmeliikmeline seltskond, kõik joobetunnustega
20:00 - 21:00	Tõnismäe Regalia	Mees	> 50	Üksinda	Ei näinud	Ei näinud	Kerge tuikumine	-
21:00 - 22:00	Balti Jaama Regalia	Mees	35-45	Üksinda	Ei näinud	Ei näinud	Raske tuikumine, silmad uimased, riietus sassis	-
20:00 - 21:00	Nõmme Superalko	Mees	< 25	Suurem seltskond	Siider (0,5l), 3 pdl Väike (0,25l) Jägermeister, 1 pdl	Sularahas	Keel pehme, elav käitumine, jutukus, nalja tegemine, kohatu naer	-
20:00 - 21:00	Nõmme Comarket	Naine	35-45	Üksinda	Suur viin (1l), 2 pdl Walteri suur õlu, 2 pdl	Sularahas	Kerge tuikumine, silmad uimased, viisakas käitumine, kohmitsemine, kassas püüdlilikult sirge	-

Kellaeg	Kauplus	Sugu	Vanus	Ostja kaaslased	Ostetud jook	Makseviis	Joobetunnused	Muud märkused
21:00 - 22:00	Aia tn Rimi	2 meest 2 naist	35-45	Suurem seltskond	Suur viin (1l), 1 pdl	Sularahas	Kerge tuikumine, silmad uimased, keel pehme, alkoholi lõhn, elav käitumine, nalja tegemine, omavahel kallistasid ja suhtlesid lärmakalt	Neljaliikmeline seltskond, kõik joobetunnustega
21:00 - 22:00	Soo tn Rimi	Mees	< 25	Üksinda	Õlu, 6-pack	Kaardiga	Kerge tuikumine, silmad uimased, kohmitsemine	-
21:00 - 22:00	Soo tn Rimi	Mees	50	Üksinda	Suur viin (1l), 1 pdl	Kaardiga	Kerge tuikumine, silmad uimased, keel pehme, viisakas käitumine, jutukus	-
21:00 - 22:00	Soo tn Rimi	Naine	> 40	Üksinda	Siider (0,5l), 4 pdl	Sularahas	Kerge tuikumine, silmad uimased, riietus sassis, viisakas käitumine	Peale ostu läks autorooli, sõitis vastassuunas, kassas oli raske joovet kindlaks teha

Lisa 2. Joobetunnuste võrdlus

	EV Sotsiaalmintrimäärus nr. 37. RT I, 27.06.2014	Teaduskirjanduses kasutatud tunnused (Rubenzer, 2011; Toomey jt, 2004)	STAD (Wallin, 2001).	TAI (Sokk, Aaben, Tael, 2014)
Keskmine joove	<ul style="list-style-type: none"> • Isiku välimus • aeglustunud reaktsioon • häirunud kõne • aja-, isiku- ja kohatajumise häired • teadvuse seisund • mäluhäired • koordinatsioonihäired • käitumishäired 	<ul style="list-style-type: none"> • Silmad punased • keel pehme • kerge tuikumine • kohmakus • koordinatsioonihäired • meeleolu kõikumine 	<ul style="list-style-type: none"> • Silmad uimased • keel pehme • kerge tuikumine • kohmakus • tõstab häält • võib teisi häirida • raskusi arusaamisega (kõnest) • keskendumisraskused 	<ul style="list-style-type: none"> • Silmad uimased • keel pehme • kerge tuikumine • kohmitsemine • riietus sassis • elav käitumine • jutukus • kassas püüdlilikult viisakas
Raske joove		<ul style="list-style-type: none"> • Silmad punased • keel pehme • tuikumine • kohmakus/ koordinatsioonihäired • meeleolude kõikumine • väljahingatav alkoholi lõhn 	<ul style="list-style-type: none"> • Keel pehme • tugev tuikumine • meeleolude kõikumine • segaduses • keskendumisraskused • võib kukkuda • võib oksendada • võib magama jääda 	

Lisa 3. Testostlemise tulemused

Nr	KOV	Kauplus	Ost sooritati	Silmside (müüjal ostlejaga)	Müüja käitumine (üldine suhtumine testostlejasse ja käitumise kirjeldus)	Järjekord kassas	Järjekorras seisnud inimeste käitumine
1	Kuressaare	Rimi	Jah	Vahelduv	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad
2	Kuressaare	Maxima	Jah	Ei	Sõbralik (kahtles, kas müüa või mitte; pärast ostu sooritamist vaatas veel ostlejat ning tundus, et tal oli piinlik, ebamugav)	Ei	-
3	Kuressaare	Selver	Jah	Ei	Ükskõikne (vaatas ostlejat, kui teenindas eelmist klienti; tuvastas joobe ja muutus ettevaatlikuks)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne halvakspanu (pööratab silmi vms). Järjekorras tagapool olev inimene ohkas, astus kohe sammu eemale.
4	Kuressaare	Konsum	Jah	Ei	Ükskõikne	Ei	-
5	Kuressaare	Konsum	Jah	Vahelduv	Ükskõikne (küsis millist viina ostleja soovib, kas soovib väiksemat kui poolel-liitrist)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne halvakspanu (pööratab silmi vms).
6	Kuressaare	Muu	Jah	Ei	Ükskõikne	Ei	-
7	Kuressaare	Muu	Jah	Jah	Sõbralik	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad
8	Kuressaare	Muu	Jah	Ei	Sõbralik (soovitas viina marki ja soovis head joomist)	Ei	-
9	Kuressaare	Muu	Jah	Ei	Sõbralik (kuid üllatunud näoga, kergelt jahmunud)	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad
10	Kuressaare	Muu	Jah	Ei	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne halvakspanu (pööratab silmi vms)
11	Kuressaare	Muu	Jah	Jah	Sõbralik (pakkus osta suuremat pudelit, juhendas kassasse, soovis head teed ja oli hästi viisakas)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne sõbralikkus (naeratamine, muigamine)
12	Kuressaare	Muu	Jah	Ei	Sõbralik (naeris, muheles ostleja käitumise üle; ei öelnud midagi, kuid naeris ostleja kohmitsemise ja raha otsimise üle)	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad

Nr	KOV	Kauplus	Ost sooritati	Silmside (müüjal ostlejaga)	Müüja käitumine (üldine suhtumine testostlejasse ja käitumise kirjeldus)	Järjekord kassas	Järjekorras seisnud inimeste käitumine
13	Kuressaare	Muu	Jah	Jah	Sõbralik (rääkis ostlejale, et ise ei joo ning ei oska öelda, kas pudeli hind on kallid; naeratas pidevalt, punastas)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne sõbralikkus (naeratamine, muigamine)
14	Kuressaare	Muu	Jah	Vahelduv	Sõbralik (küsis, kas ühest pudelist ostlejal ikka piisab)	Ei	-
15	Kuressaare	Muu	Jah	Jah	Sõbralik (pakkus ostlejale kilekotti ja oli kaastundlik)	Ei	-
16	Kuressaare	Tankla	Jah	Jah	Ükskõikne	Ei	-
17	Kuressaare	Tankla	Jah	Vahelduv	Vaenulik (uuris millist viina ostleja soovib)	Ei	-
18	Kuressaare	Tankla	Ei	Jah	Vaenulik (ütles, et ei ole viina ja vaatas ostlejat tagedalt)	Ei	-
19	Kuressaare	Tankla	Jah	Ei	Ükskõikne	Ei	-
20	Põlva	Konsum	Jah	Ei	Ükskõikne (vaatas altkulmu)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne halvaksapanu (pööratab silmi vms)
21	Põlva	Konsum	Jah	Ei	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Neutraalne
22	Põlva	Selver	Jah	Vahelduv	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad
23	Põlva	Muu	Jah	Ei	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne sõbralikkus (naeratamine, muigamine)
24	Põlva	Muu	Ei	Jah	Sõbralik (ütles "Te olete nii purjus, et ma ei müü teile")	Ei	-
25	Põlva	Muu	Jah	Ei	Sõbralik	Ei	-
26	Põlva	Muu	Jah	Vahelduv	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Reaktsioonid ei olnud märgatavad
27	Põlva	Muu	Jah	Ei	Sõbralik	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne halvaksapanu (pööratab silmi vms)

Nr	KOV	Kauplus	Ost sooritati	Silmside (müüjal ostlejaga)	Müüja käitumine (üldine suhtumine testostlejasse ja käitumise kirjeldus)	Järjekord kassas	Järjekorras seisnud inimeste käitumine
28	Põlva	Tankla	Jah	Jah	Sõbralik (küsis, kas ostlejal on sooduskaarti ja kas ta veel midagi sooviks)	Ei	-
29	Põlva	Tankla	Jah	Vahelduv	Ükskõikne	Ei	-
30	Põlva	Tankla	Jah	Jah	Sõbralik (uuris, kuidas ostleja tanklasse sattus, sest tankla asus linna ääres).	Ei	-
31	Põlva	Tankla	Jah	Vahelduv	Sõbralik (pakkus ostlejale erinevaid viina valikuid)	Ei	-
32	Põltsamaa	Konsum	Jah	Vahelduv	Sõbralik	Ei	-
33	Põltsamaa	A&O	Jah	Jah	Sõbralik (käitus ostlejaga kannatlikult ja viisakalt)	Ei	-
34	Põltsamaa	Selver	Jah	Vahelduv	Sõbralik (soovis ostlejale ilusat õhtut)	Jah, kuni 2 inimest	Mitteverbaalne sõbralikkus (naeratamine, muigamine)
35	Põltsamaa	Maxima	Jah	Ei	Sõbralik (küsis, kas ostleja soovib tšekki)	Ei	-
36	Põltsamaa	Muu	Jah	Ei	Sõbralik (soovis ostlejale head õhtut)	Jah, kuni 2 inimest	Järjekorras seisjate reaktsioonid ei olnud märgatavad. Läheduses seisvad noored arutlesid, kas paluda ostlejal neile alkoholi osta.
37	Põltsamaa	Tankla	Jah	Vahelduv	Ükskõikne	Jah, kuni 2 inimest	Enne testostlemist väljus tanklast joobetunnustega klient viinapudeliga.

Lisa 4. Joobes isiku testostlemise ankeet

1. Millises KOV-is toimus ost?

- Kuressaare
- Põlva
- Põltsamaa

2. Ostlemise kellaeg

3. Kas poes oli järjekord?

- Jah
- Ei

4. Kui poes oli järjekord, mitu inimest oli ostleja selja taga?

- kuni 2 inimest
- 3-4 inimest
- 5+ inimest

5. Müüja sugu

- Mees
- Naine

6. Kui vana oli müüja?

- Noor
- Keskealine
- Vanemaealine

7. Kas ostlejal tekkis müüjaga silmside?

- Jah
- Ei
- Vahelduv

8. Millises kaupluses toimus ost?

- Maxima
- Selver
- A&O
- Rimi
- Konsum
- Tankla
- Muu

9. Millised joobetunnused esinesid ostlejal ostlemise käigus?

- Kerge tuikumine
- Raske tuikumine
- Silmad uimased
- Keel pehme
- Elav käitumine
- Jutukus
- Nalja tegemine
- Kohmitsemine kassas
- Korratu välimus
- Kassas püüdlilikult viisakas
- Raskusi teiste inimeste (müüjate) kõne mõistmisel

10. Kuidas käitusid ostu sooritamise ajal teised poekülastajad?

- Ütleb ärritunult midagi müüjale
- Ütleb ärritunult midagi testostlejale
- Mitteverbaalne halvaksapanu (pööritab silmi vms)
- Ütleb sõbralikult midagi müüjale
- Ütleb sõbralikult midagi testostlejale
- Mitteverbaalne sõbralikkus (naeratamine, muigamine)
- Muu

11. Kuidas käitus ostu sooritamise ajal müüja?

- Sõbralik
- Vaenulik
- Ükskõikne

12. Kommentaarid müüja käitumisele

13. Kas müüja müüs alkohoolset jooki?

- Jah
- Ei

14. Ostutšeki number